

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Молоткіної Юлії Олександрівни

«Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові» (Тернопіль, 2021. 285 с.), подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань «Гуманітарні науки» зі спеціальності «035 Філологія»

до спеціалізованої вченої ради ДФ 58.053.004 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Упродовж останніх десятиріч в українській мові відбулися суттєві зміни, серед яких, крім граматичних модифікацій, зокрема йдеться про новітні тенденції у відмінюванні слів, деякі дериваційні зрушення тощо, простежуємо активне проникнення чужомовних одиниць. Їхня з'ява цілком закономірна й зумовлена низкою зовнішніх чинників, передусім глобалізацією світу, інтеграцією та гіперінформативністю суспільства, розвитком різних галузей, активізацією міжмовних контактів тощо. З одного боку, можемо говорити про мобільність мови та її неологізацію, що, поза сумнівом, вважаємо позитивним явищем; а з іншого – безперервність проникнення в українськомовний простір неозапозичень відкрило нові перспективи для наукових досліджень, зокрема виникла потреба їхнього вивчення з акцентом на функціонально-стильові й жанрові різновиди текстів, у яких ці одиниці представлені. Не меншу вагу має вияв лексичних особливостей слів іншомовного походження (ідеться не тільки про їхні первинні значення, а й випадки зміни семантики, міжтематичні й міжгалузеві зміщення в межах указаних номінацій). Зрештою пріоритетним постає з'ясування доцільності вживання іншомовних слів і в цьому контексті їхньої відповідності національним лексичним, морфологічним і правописним нормам. З огляду на вказані аспекти тему дисертації Юлії Олександрівни Молоткіної вважаємо актуальною та перспективною.

Звісно, іншомовна лексика неодноразово була предметом наукових зацікавлень, проте її студіювання здебільшого обмежували науковими та публіцистичними текстами. Натомість сучасна мовна практика довела, що запозичення, за спостереженнями дослідниці, передусім лексичні одиниці американського варіанту англійської мови, нині представлені в різножанрових текстах усіх функціональних стилів української мови. Позитивно, що саме такий комплексний різностильовий підхід зреалізовано в праці, поданій на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань «Гуманітарні науки» зі спеціальності «035 Філологія».

Дисертація виконана в межах планових науково-дослідних тем кафедри української лінгвістики та методики навчання й кафедри документознавства та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», а також наукової школи професора М. І. Навальної.

У **вступній** частині дисертації Ю. О. Молоткіна, критично переосмислюючи науковий доробок лінгвістів із порушеної проблеми й одночасно обстоюючи власну позицію, обирає метою «вироблення підходів до комплексного аналізу запозичень іншомовного походження в українській мові та дослідження їх функціонально-стильових виявів у різних стилях та жанрах сучасної української мови» (с. 18). Зазначеній меті підпорядковані шість основних завдань, успішне розв'язання яких відбито в чотирьох розділах.

Функціонально-стильова диференціація слів іншомовного походження, вияв нових тематичних груп аналізованих запозичень, обґрунтування англізмів як самостійної частини лексичного складу, вияв процесу субстандартизації в межах одиниць іншомовного походження з акцентом на орозмовлення літературної мови, дифузність лексем та розмиттям стилістичних меж функціональних стилів сучасної української мови зреалізовано вперше в сучасному українському мовознавстві й забезпечує *наукову новизну* дисертаційної роботи.

Висловлені Юлією Олександрівною теоретичні положення мають вагоме наукове підґрунтя, про що засвідчує значний обсяг літератури з досліджуваної проблематики. Вірогідність отриманих результатів забезпечує й фактологічний матеріал, який нараховує близько 5 000 лексем іншомовного походження, дібраних із різностильових текстів, а також належна апробація роботи (10 статей, із них 1 надрукована у виданні, зареєстрованому в міжнародній наукометричній базі Web of Science; та участь у 10 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях).

У **першому розділі** «Теоретичні аспекти вивчення запозиченої лексики» дисертантка, осмислюючи підґрунтя проблеми, з'ясовує головні засади дослідження іншомовної лексики в різні часові зрізи. Еволюцію поглядів розпочато з аналізу концепцій І. Я. Франка, І. І. Огієнка, Б. Д. Грінченка, А. Ю. Кримського й завершено напрацюваннями багатьох сучасних науковців. Крім того, авторка розглядає принципи диференціації запозичень в українському мовознавстві й акцентує на позамовних чинниках, які мають безпосередній вплив на лексичний склад української мови (с. 42). Простудіювавши науково-теоретичну літературу й розглянувши різні теорії, Ю. О. Молоткіна грамотно збалансувала низку дискусійних питань і подала власне бачення порушеної проблеми. Цілком закономірним вважаємо обґрунтування понятійної бази дослідження. Заслуговує поцінування толерантна дискусія щодо класичних дефініцій деяких понять, серед них *запозичені слова*, *іншомовні слова*, *незапозичення*. Розв'язуючи проблему термінування розглядуваних мовних одиниць, Юлія Олександрівна обґрунтовує синонімію понять *запозичення*, *незапозичення* та *новітні запозичення* (с. 34). Водночас вона вказує на потребу розмежовувати терміни *запозичені слова* та *запозичення*, критерієм чого вважає часові ознаки проникнення та рівень засвоєння чужомовних одиниць (с. 34–35). Здобувачка науково вмотивувала семантичну близькість і таких базових понять, як *англізми*, *лексеми англомовного походження*, *лексеми іншомовного походження*, *іншомовізми* та *чужомовізми* (с. 36).

Переконливу теоретичну модель опису запозичень у різних писемних стилях української мови запропоновано в **другому розділі** дисертації, де зацентровано на функціонуванні лексики англомовного походження в різножанрових текстах, її розгалуженій семантичній амплітуді та процесам детермінологізації. Опис мовних одиниць крізь призму задекларованих ознак уможливив вирізнення фінансових і юридичних термінів, а також понять комп'ютерно-інформаційних технологій в офіційно-діловому стилі (с. 51–99). У цьому фрагменті роботи подано досить докладну інформацію про особливості вживання запозичень у науковому стилі, зокрема йдеться про збагачення науково-технічних, правничих, соціально-психологічних термінів, понять комп'ютерних технологій, політології, педагогіки та сфери освітньої діяльності. Ю. О. Молоткіна цілком закономірно приділяє помітну увагу функціонуванню чужомовізмів у конфесійному стилі, адже, за спостереженнями дослідниці, порушена проблема не знайшла віддзеркалення в лінгвістичній парадигмі. Авторка стверджує, що «конфесійний стиль української мови виявився найменш «піддатливим» до експансії англійської мови» (с. 76), він зазнав змін передусім у зв'язку з процесом диджиталізації. З огляду на кількість поповнення англізмів діаметрально протилежними є тексти публіцистичного стилю. Аналізуючи їх, авторка принагідно порушує проблему графічного передавання деяких голосних, приголосних, дифтонгів англійської мови, акцентує на написанні тих самих слів із дефісом і без нього та ін.

Глибиною проникнення в суть досліджуваних мовних одиниць позначений опис тематичних груп новітніх запозичень у публіцистичному стилі. Порушену проблему з належною повнотою розкрито в **третьому розділі** дисертації. Юлія Олександрівна передусім вдається до докладного аналізу інтернетних текстів, указує на їхню трансформацію й відмінність від поданих у традиційних друкованих виданнях. Далі досить докладно зупиняється на семантичному діапазоні лексем соціально-економічної, суспільно-політичної, спортивної, кримінальної тематики, сфери інформаційних технологій,

шоу-бізнесу, кіноіндустрії, мистецтвознавства, указує на їхню словотвірну активність, зокрема вирізняє похідні одиниці, утворені суфіксальним чи префіксальним способами; виділяє англізми, що не змінили своєї семантики, і зазнали значеннєвої модифікації (ідеться про звуження чи розширення семантичної структури, зокрема й за рахунок переносного вживання). Міркування дослідниці вважаємо цілком обґрунтованими, адже вони зіперті на словники англійської мови, до яких активно апелює авторка. Специфіку різних за семантичним навантаженням іншомовізмів удокладнює їхнє дослідження з опертям на частоту функціонування, що відбивають виражені у відсотковій формі показники.

Позитивної оцінки заслуговує опис неозапозичень в мові інтернет-простору, передусім міжстильових англомовних запозичень із нейтральним значенням та сленгізмів і жаргонізмів, почасти вжитих із саркастичним значенням, чому присвячено **четвертий розділ** дисертації. Відрадно читати, що нині простежуємо позитивну динаміку використання української мови в онлайн-спілкуванні. За спостереженнями Юлії Олександрівни, «все більше громадян України пишуть свої пости та коментарі в соціальних мережах українською мовою (щоправда, часто не літературною мовою, а з елементами суржику чи неозапозичень)» (с. 176). Часто авторка звертає увагу на процес адаптації аналізованих лексем до мовних норм української мови, передусім ідеться про набуття цими одиницями граматичних категорій того класу слів, який вони поповнили (с. 191). Наукову новизну дисертаційної роботи увиразнюють міркування авторки про те, що англізми – повноцінний складник сучасного українського лексикону, а не «іншомовні вкраплення», адже їхній функційний вияв зумовлений не просто модою, поживавленням економічних, політичних та культурних зв'язків з англомовними країнами, бажанням мовців продемонструвати свою освіченість, а й призначенням цих одиниць називати реалії сучасного світу, бути невід'ємною частиною повсякденного життя українців, обслуговувати різні сфери їхньої діяльності (с. 193–194).

Дисертація засвідчує достатню впорядкованість, інформативність, чіткість та обґрунтованість часткових і загальних **висновків**, що увиразнюють її належний науковий рівень і теоретично-практичну цінність. Матеріали праці можуть бути використані в навчально-педагогічній та науковій діяльності, зокрема слугувати основою підручників і посібників із лексикології, стилістики, комунікативної лінгвістики сучасної української літературної мови. Важливість і повноту дослідження Ю. О. Молоткіної забезпечують досить інформативні додатки. Заслуговує схвалення манера викладу матеріалу, послідовність і вичерпність опису наукової проблематики, відредагованість тексту. Поршень академічної доброчесності не виявлено.

Позитивно оцінюючи результати дослідження, висловимо певні *міркування й пропозиції*, які мають переважно рекомендаційний характер.

1. Цілком поділяємо думку Юлії Олександрівни про те, що відсутність фіксації новітніх англійців у словниках слугує передумовою для різних варіантів їхнього написання. Наявність цих розбіжностей авторка вбачає в одночасному використанні транскрипційний та транслітераційний прийомів графічного передавання англійських слів (с. 88). Цікаво почути рекомендації здобувачки щодо написання нових іншомовних слів. Який із названих двох прийомів вона вважає пріоритетними? Якому графічному оформленню неозапозичень – власних назв надає перевагу: українському чи англійському?

2. Порівнюючи англійці, що потрапили до української мови, із їхніми відповідниками в мові-джерелі, Юлія Олександрівна наголошує на збереженні чи зміні семантичної структури слів. Уважаємо за потрібне з'ясувати, яка тенденція домінує? Чи траплялися слова, що повністю втратили своє первинне значення та в українськомовному просторі функціонують суто з набутою семантикою? Якщо відбувається зміна семантичної структури запозиченого слова, то частіше за рахунок її розширення чи звуження?

3. Позитивно, що в дисертації здобувачка не тільки вдається до студіювання новітніх запозичень, а й акцентує на їхній здатності бути

твірною базою для інших слів. Яким способом найчастіше утворюються такі вторинні номінації і які афікси (питомі чи запозичені) зазвичай беруть участь у їхньому моделюванні?

4. У четвертому розділі дисертації Юлія Олександрівна активно послуговується поняттями *субстандартизація* (с. 194, 195 та ін.) і *субстандартна лексика* (с. 198, 199, 204, 208 та ін.). У чому полягає специфіка субстантартизації? За яких умов цей процес відбувається? У яких контекстах найчастіше вживають запозичену субстандартну лексику?

Висловлені міркування не суперечать тому, що дисертаційна праця «*Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові*» – цілісне, науково виважене, завершене дослідження, яке відповідає вимогам МОН України, а Ю. О. Молоткіна заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань «Гуманітарні науки» зі спеціальності «035 Філологія».

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Н. М. Костусяк

